

УДК 821.161.2
ББК 83.3 (4 Укр)6

ПОЕЗІЯ ГАЛІ МАЗУРЕНКО: ПРАЗЬКИЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ

Н. Д. Мочернюк

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра української літератури; 76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57; тел. +380(342)59-60-74; e-mail: kaf.lit@ukr.net*

У статті проаналізовано поетичну творчість Галі Мазуренко празького періоду. Матеріалом аналізу стали її поетичні збірки («Аква-релі» (1926), «Стежка» (1939), «Вогні» (1939), «Снігоцвіти» (1941). Звернуто увагу на міжмистецькі аспекти творчості Галі Мазуренко, поетеси і малярки.

***Ключові слова:** поезія, малярство, взаємодія літератури й образотворчого мистецтва, колористика, екфразис, Галя Мазуренко.*

Галя Мазуренко (1901-2000) належить до кола українських митців-універсалістів, які творчо заявили про себе в міжвоєнне двадцятиліття. Впродовж свого життя авторка була незмінно віддана двом видам мистецтва – малярству і поезії. Такі творчі «вектори» її долі зумовлені й поєднанням обраних освітніх шляхів. Так, основи мистецької освіти (малярство і скульптура) вона здобула у приватній малярській школі художника імпресіоністичної орієнтації В'ячеслава Коренєва в Катеринославі. Впродовж короткотривалого перебування у Варшаві дівчина навчалася на філософському факультеті університету та студіювала скульптуру в Академії мистецтв. Емігрувавши до Німеччини, вчилася там в університеті і художньо-промисловій школі. Перебуваючи в Чехії, Мазуренко була студенткою філософського факультету Карлового університету, а паралельно навчалася в українському педагогічному університеті ім. М. Драгоманова та в Українській студії пластичного мистецтва в Празі. Серед її викладачів – Роберт Лісовський, Сергій Мако, Іван Кулець, про яких вона залишила цікаві спогади.

Поетична творчість Галі Мазуренко не залишилася непоміченою в літературознавстві, хоча дослідники одностайні щодо неповноти вивчення її літературної спадщини. Так, писали про Галю Мазуренко Остап Грицай, Ігор Качуровський, Богдан Бойчук, Богдан Рубчак, Роман Яців, Тарас Салига та інші. Найновіше дослідження, датоване 2013 роком, належить Анні Хаєцькій. Уже в статтях окремих зі згаданих авторів порушувалося питання про взаємозв'язки поезії і живопису в її художньому мисленні. Так, мистецтвознавець Роман Яців, аналізуючи малярську спадщину мисткині, акцентує переплетення поетичного й малярського первнів у її творчості: «Якщо частину малюнків за природою ство-

рення і можна кваліфікувати як імпресіоністичні, то цілий ряд їх, зокрема, доданих до поетичних збірок, це глибокі (і в сенсі філософської інтерпретації світу, і в сенсі несучої думки художньої форми) та самоцінні згустки поетичної енергії тієї ж Галі Мазуренко-поетеси» [10, с. 179]. В останній час тема міжмистецьких взаємодій у поезії Галі Мазуренко привернула увагу і літературознавців. Зокрема, Віра Просалова запропонувала аналіз екфразису в художньому досвіді Галі Мазуренко [5], а молода дослідниця Аліна Саприкіна простежила імітацію жанрових ознак живопису в її поезії [7]. Це свідчить про актуальність постановки проблеми інтермедіальних стратегій на матеріалі творчості цієї талановитої поетеси й художниці. Разом з тим, поетика збірок Галі Мазуренко заслуговує на скруппульозне вивчення крізь призму міжмистецьких взаємодій. Таким чином, метою статті є аналіз художнього світу збірок празького періоду («Акварелі» (1926), «Стежка» (1939), «Вогні» (1939), «Снігоцвіти» (1941)) з увагою до їхніх стильових особливостей, мистецьких інкорпорацій, поетики художнього простору, що дає змогу реконструювати специфіку художнього мислення Галі Мазуренко як митця-універсаліста. Зазначу, що творчість авторки часів перебування в Празі суттєво відрізняється від її художніх звершень лондонського періоду, отож у перспективі планується ґрунтовне дослідження еволюції творчих пошуків Галі Мазуренко.

Розглянемо першу збірку авторки. Писати вірші Галя Мазуренко бралася ще зовсім юною, в 17 років. Ранні твори вкрай важливі для самого автора, виявляючи його онтологічну потребу писання. Разом з тим, видання збірки свідчить про авторське бажання контакту з читачем. Поетиці дебютної збірки Галі Мазуренко притаманні певні нюанси її мислення художниці, що проявляються найорганічніше в порівнянні з іншими поетичними книжками. Невипадково вона назвала її «Акварелі». Скориставшись для назви терміном з образотворчого мистецтва, авторка афішує свою інтермедіальну стратегію в поезії. Як відомо, акварель – це водяна прозора фарба, а також техніка малярства або твір, виконаний цими фарбами. Прикметний і «Заспів», у якому вона звертається до Аполлона, відомого у міфології бога музики, проводиря муз. У переносних значеннях Аполлон – не лише образ вродливого чоловіка, а й синонім слова «мистецтво». Мистецтво – реальність, краса – дійсність – так структурує світ поетка. Ілюзію взаємопереходу дає їй хіба що сон. У її світовідчутті ключова роль відведена *серцю* («серце боліло»). Крім того, значущим для неї є і *зір*. Власне, зір, погляд, очі (око) – дуже важливі елементи в механізмах світосприймання ліричної героїні, що також є свідченням її малярського художнього мислення.

Акварелі Галі Мазуренко – переважно весняні. Світ реальний (природи, людей, власних вражень і почуттів) немов «розводиться» мрією і сном, як у живописі водою, – така особливість її «техніки» у мистецтві слова: «Меланхолійні акварелі / У серці, нібито в постелі / Поснули любо

[4, с. 43]. Цікаво, що Мазуренко-художниця надавала перевагу акварелям і в малярській практиці. У своїх спогадах вона пише про те, як її «почала душити лінія»: «Чи можна так малювати, щоб не було контуру», – запитала я в проф. Лісовського. Виявилось, що це в графіці неможливо, і я покинула її за це, перейшла до акварелі, про яку навіть видала мою першу збірочку віршів. У них я теж шукала недомовлене, без плям і твердих контурів» [10, с. 178].

Як вже згадувалося, *серце* – важливий образ художнього світу Галі Мазуренко, причому він найчастотніший саме у збірці «Акварелі» в порівнянні з іншими її поетичними книгами, що виходили в Празі. Поетеса навіть розвиває окремий цикл «Співи серця», в якому виразно окреслює сферу своїх почуттів. Згадується тут і *душа* («душа – залишена оселя», «душа моя недужа»). Причини її драматичного світовідчуття слід шукати в біографічних перипетіях. Так, на той час Галя Мазуренко втратила свого первістка, поневірялася в чужині з другою дитиною, донечкою Мариною, розлучилася з чоловіком Євгеном Равичем. Разом з тим, її художній світ не переобтяжений абстракціями і «надміром однотонного суб'єктивізму та ліричної розливності», як зазначив Остап Грицай [1, с. 732], а сповнений образів чуттєвих, конкретних, несподівано вихоплених з життєвого потоку. Чимало вдалих пейзажів презентує поетеса в циклі «Серед природи». Ось, до прикладу, акварельний краєвид «Весна»:

*Чорні гори. Сонце сіло.
У тумані сплять ялини.
Водограю біле тіло
По камінню б'є в долини.
Ліс угору суне, лізе,
Сірий, смілий і сердитий,
Кидає снігу мокрі ризи.
Шелест. Шуми...
Зірвалося! Гнеться! Точе!
«Пріч кайдани!» Міць безкрая,
Ліс рокоче, що не хоче!
Що не хоче? Сам не знає» [4, с. 46].*

Колористику складає чорний, білий і сірий кольори, які контрастно передають боротьбу зими із весною: на білий колір наступає чорнота гір і сірість лісу. Важлива в картині роль туману, що вкотре нагадує про акварельну техніку. Взагалі, колористичною основою першої збірки є власне ахроматична гама. Її доповнюють й інші барви, серед яких синя (*сині сніги, сині тіні, синє літо*), золота або ж як варіант – зоряна (*золотисті очка мавки, зоряні ночі, зоряні ризи, зоряні люде*). Як відомо, блакить, синь традиційно асоціюється з кольором неба, апелюючи до духовного в житті людини. Сакральне значення зберігається і за золотим кольором. Поетеса уникає червоного кольору (лише раз згадується *червоний птах*,

мідь неба), а одного разу додає й філософського фіолету (*фіалковий чебрець*). Таким чином, помітна особлива роль кольору у творенні метафоричної сфери світу поезії Галі Мазуренко, що оприявнює специфіку її художнього мислення як малярки. Невипадково поетка вважала, що «треба вчитися думати фарбами». Йдеться, отже, про когнітивну метафору, за допомогою якої вона пізнає і творить свій світ.

Якщо цикли «Настрої» «по-акварельному» розмито передавали відчуття, ледь зрозумілі емоції, то інтроспективна частина збірки «Співи серця» вияскравлює почуттєвий спектр ліричної героїні. Остап Грицай навіть закріплює за віршами циклу дефініцію «еротики», обумовивши їхню тональність, як «жіночо химерний, ніби скептичною вдумливістю Гайнріха Гайне надиханий тон, який варт був дальшого поглиблення» [1, с. 732]. Справді, чим далі вглиб тексту авторка увиразнює себе власне як жінку, зокрема і як матір. У зв'язку з цим відзначаю цикли «Немовляті» й «До дітей», у яких вона постає як ніжна й турботлива матуся, що разом з тим не загубилася в материнстві зі своїми творчими й особистісними інтенціями:

*Спи, моя донечко, спи.
Дай хоч хвилину мені.
А великі учені книжки
Задивились, як верби у став,
Сумно, сумно в мої вагани,
Де пливли пелюшок пелюстки* [4, с. 51].

У збірці «Акварелі» повсякчас вириваються теми чужини й туги за рідним краєм, які з особливою проникливістю знайдуть своє продовження й у другій поетичній книзі поетки «Стежка». «Якщо ота перша збірка виявила на своїх сторінках ще тут і там симпатичну зрештою безжурність дебютантки, то збірка «Стежка» – це вже видатний етап розвитку мистецького хисту та творчої думки нашої поетки», – писав Остап Грицай, акцентуючи філософічний характер цієї збірки [1, с. 732]. Критик неабияк високо поцінував цю поетичну книгу авторки, вважаючи її «найпомітнішим з того, що в нас створила наша післявоєнна лірика» [1, с. 734] (щоправда, ця збірка вийшла у 1939 році. – Н.М.). «Стежка» різнопланова в тематичному зрізі: окрім вже згаданої теми життя в еміграції, знаходимо тут пейзажну (переважно весняну) лірику, рефлексії на тема кохання і дружби, вірші-медитації про творчість, твори на легендарні сюжети. Відчувається інтенція до діалогу: це помітно зі збільшення віршів у жанрі послання («Дівчині», «Далекий друже, мій незнаний друже», «До дітей» та ін.), а також за частими риторичними конструкціями.

Є два вірші «До Музи» («Не клич мене. Осіння ніч синіє...», «От, часом ти прилинеш некликана...»). Прикметно, що для універсалістів загалом характерне особливе замислення над сутністю своєї творчості, таланту, творчої самоідентифікації. Згадані два вірші Галі Мазуренко виконані в «акварельній» манері, тож опозиція *життя – творчість* у її

інтерпретації постає доволі розмито, без певних акцентів. Разом з тим, у рядках її віршів можна помітити чимало синестезійних образів («у темряві розтанув вечір тихий», «пісні ясні та світлі» [4, с. 59]), що свідчить і про відчуття музики. Важливість музичного для творчості Мазуренко зазначена дослідниками (Р. Яців, А. Хаєцька). Помітне й увиразнення малярського компонента. Так, збільшується насичення кольором, а кольорові відтінки ускладнюються (темно-зелені светри дерев, вишнево-червоний листочок, фіолетові хустинки на стеблах зелених тощо). Додається зеленого кольору, на відміну від попередньої збірки. Зелений, основний колір природної картини, асоціюється з рослинністю, життям, плодovitістю, красою й радістю. Отже, життя перемагає, внутрішній світ ліричної героїні тонко відгукується на зміни світу зовнішнього. В книжці збільшується в кілька разів використання лексеми «душа». Долаючи усі злигодні долі, поетеса залишається сприйнятливою до прекрасного:

*Чуття краси – сестра коханню.
Воно і тягне, і болить,
Як проліски: усе чекання,
Усе тремтить, ніби летить
На довгім стеблі у ту мить,
Коли болотянка весняна
Із крилами блакиті, синя
Над ними ніжно миготить* [4, с. 57].

Цей вірш, на мій погляд, найвиразніше передає квінтесенцію художньо-естетичної концепції збірки «Стежка».

Саме з цієї книжки в її творчість впевнено входять різні інтертекстуальні елементи: від окремих біблійних, історичних чи літературних імен – до розгорнутих віршів на відповідні теми. Невипадково Ігор Качуровський констатував, що серед поетів діаспори Галя Мазуренко – найосвіченіша [2, с. 434]. Так, поетеса згадує у віршах Шевченка, Куліша, супроводжує окремі поетичні твори зазначеннями «з Рильке», а також презентує вірші «Кошовий Сірко», «Христос», індуську легенду «Меджун і Лейла». Це засвідчує інтелектуальний потенціал авторки, який розкриється вповні у творчості наступного періоду.

Збірка «Вогні» продовжує тематику попередніх поетичних книжок. Тут і теми кохання, і чужини («Страшне життя серед чужого світу вигнанцеві...», «Свій край...де він?»), і творчості («До Музи», «Муза», «Поет»). Разом з тим, ці теми пов'язані філософським підтекстом, у якому прочитується постійне протиставлення *життя – смерть*, а в осмисленні проблем творчості відчутний екзистенціальний струмінь. Тож не випадково вірші Мазуренко набувають медитативного характеру. На думку Т. Салиги, медитація – «улюблений тематичний напрям» поетки [6, с. 147.]. Справді, Галя Мазуренко найвправніша в жанрі медитації, однак вона вибудовує таким чином вірші на різні теми. Варто зауважи-

ти, що поняття «медитативної лірики» є визначенням жанрово-стильовим, а не жанрово-тематичним, як філософська лірика, «і стосується самого характеру, «способу» ліричного переживання поета» [8, с. 318]. Улюбленим жанром Галі Мазуренко Ігор Качуровський вважає ліричну мініатюру, «фрагмент поетичного нотатника, де поруч із недбалою поезією стоїть художньо-довершена або така, що в ній цікава думка примушує забути, скажімо, про неточність рими» [2, с. 434]. На мій погляд, це влучне спостереження може стосуватися загалом жанрової природи поезії Галі Мазуренко.

Філософська антитеза *життя–смерть* у роздумах поетеси розв'язується зазвичай у життєствердних акордах. На тлі всіх нещасть і знегод Галя Мазуренко вирізняється особливою життєвою конструктивністю («не той бо козачина, що поборов, а (розумій як хочеш), а той, що викрутиться»). Як приклад поетичного втілення такого життєствердного настрою, можна навести вірш «От, скажемо, сьогодні умирати...»:

*От, скажемо, сьогодні умирати...
Життя заграє співом Льорелеї.
Що чужина? Не хочу її знати!
А безнадійність? Що мені до неї!* [4, с. 81].

Лірична героїня упевнено борює безнадійність шляхетною діяльністю – залученням дітей до прекрасного:

*Хвилини коротенькі і кохані, –
Умию втомлені від праці руки!
Накрию стіл. Розгорну Тиціяна:
«Маленькі, йдіть! Подивимося вкупі!»* [4, с. 81].

Згадка про чуттєве й повнокровне малярство Тіціана, італійського художника доби Відродження, розвіює гнітючі думки. На противагу сильній позиції першого рядка «От, скажемо, сьогодні умирати...» – мажорність останньої строфи:

*А там знову за працю непреклонну,
Овіяна вогнем чужої мрії!
А діти пишуть радісно Мадонну
За Тиціаном...Що я їм подію?* [4, с. 81].

Отже, праця, мрія, діти, мистецтво, Мадонна – ключові слова, якими Галя Мазуренко заперечує смерть і безвихідь.

Також лірична героїня як талановита актриса «приміряє» на себе різні жіночі образи, демонструючи талант перевтілення у «розіграних» віршах інтертекстуального характеру («Сапфо», «Орфей і Евридика»). Використання образів античних героїв та розробку світових класичних сюжетів Анна Хаєцька пов'язує з неокласичною тенденцією творчості поетеси. Дослідниця влучно характеризує й відмінність між неокласиками і Галею Мазуренко: «вона не надає значення формі, що було важливим для неокласиків» [9, с. 8]. Інтертекст розширюється й збагачується: додається літературних імен (Беатріче Данте, Дульсінея Дон Кіхота, «де

наївний Дикенс із Олівером Твистом?» тощо). Окрім міфологічних і літературних сюжетів та імен, поетеса звертається й до народної творчості: цілком у фольклорному ключі вона презентує баладу «Козак та дівчина».

Збірка «Снігоцвіти» (1941) має присвяту матері, яка виховала в ній національно-патріотичні почуття й прищепила життєву витривалість. У ній поетеса вводить нові міфологічні й історичні образи, нарощує мистецький інтертекст, розробляє свій епічний голос, за слабкість якого слушно дорікав їй Остап Грицай. Віра Просалова проаналізувала екфразиси, вміщені у цій збірці – малярський «Перед картиною Рериха» та статуарний «Тигриця й скульптор». «Артефакт для Г. Мазуренко стає поштовхом для самовираження», – зазначає дослідниця й акцентує емоційно-експресивну, інформативну, пояснювальну функції її екфразисів [5, с. 264]. Безперечно, екфразиси – це яскраве свідчення малярської складової художнього мислення авторки.

Зазначимо, що Галя Мазуренко неодноразово ілюструвала сама свої збірки. Її ілюстраціями споряджена і збірка «Вибране» (2002), упорядкована Надією Миронець. Отже, маємо ще одну форму міжмистецьких взаємодій у творчості авторки.

Завершуючи цю студію, варто окреслити стильові домінанти празького періоду творчості Галі Мазуренко. Тарас Салига констатує, що на збірках празького періоду «позначився не перехід від неоромантизму до символізму, тут маємо присутність паралельного, майже суверенного існування цих напрямів. Є вірші, де легко проглядається своєрідна сутічка між романтизмом і символізмом, певний герць між ними. Інколи бачимо поєднання одного з другим» [6, с. 150]. Анна Хаєцька спостерегла й імпресіоністичну захопленість поетеси [9, с. 15]. Отже, стильова палітра поезії Галі Мазуренко празького періоду доволі широка: символізм, неоромантизм, імпресіонізм, а також елементи неокласики й окремі екзистенційні мотиви.

Таким чином, поезія Галі Мазуренко празького періоду демонструє становлення її письменницького хисту, ерудицію авторки, що проявляється в широкій й різноплановій інтертекстуальності, філософський потенціал творчості. Вже від першої збірки в різний спосіб оприявнюється інтермедіальний характер її художнього мислення, що простежується на рівні розмаїтих мистецьких інкорпорацій.

Література

1. Грицай О. Галя Мазуренко / Остап Грицай // Пробоєм. – Прага, 1941. – Ч.12 (101). – С. 731-734.
2. Качуровський І. Про Галю Мазуренко та її творчість / Ігор Качуровський // Променисті силуетки: Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 428-436.

3. Координати. Антологія сучасної української поезії на заході: у 2 т. – Мюнхен, Сучасність, 1969. – Т.1. – С. 105-106.
4. Мазуренко Г. Вибране / Галя Мазуренко. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2002. – 248 с.
5. Просалова В. Екфразис в художньому досвіді Галі Мазуренко / Вера Просалова // Матэрыялы Х Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Славянскія літаратуры ў кантэксте сусветнай» (Мінск, 6-8 кастрычніка 2011 г.). – Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2011. – С. 259-265.
6. Салига Т. Мое «я» як уява світу / Тарас Салига // Високе світло. – Львів: Каменяр, 1994. – С. 144-150.
7. Саприкіна А. Особливості імітації жанрових ознак живопису в поетичній галереї Г. Мазуренко / Аліна Саприкіна // Питання літературознавства: науковий збірник / гол. ред. О.В. Червінська. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Вип.85. – С. 138-144.
8. Соловей-Гончарик Е. Медитативна лірика / Елеонора Соловей-Гончарик // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 317-318.
9. Хаєцька А.О. Поетична творчість Галі Мазуренко: джерела, генезис, стильові домінанти. Автореф. ...канд. філол. наук / Анна Хаєцька. – К., 2013. – 20 с.
10. Яців Р. Галя Мазуренко / Роман Яців // Українське мистецтво ХХ ст...: Ідеї, явища, персоналії: Зб. статей. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. – С. 176-179.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 16.12.2014 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Хоробом С.І.,
д.ф.н., професором Сенником Л.Т. (м. Львів)*

THE POETRY BY GALYA MAZURENKO (ON THE MATERIAL OF PRAGUE'S PERIOD IN AUTHOR'S CREATIVE WORK)

N. D. Mocherniuk

*PreCarpathians National University by Vasyl Stefanyk;
department of Ukrainian literature; 76000, Ivano-Frankivsk,
Shevchenko str., 57; ph. +380 (342) 59-60-74; e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

Galya Mazurenko's poetry of Prague's period has been analyzed in the paper. Her collections of poetry «Aquareli» (1926), «Stezshka» (1939), «Vogni» (1939), «Snigozvity» (1941) were the material of analysis. The author pays attention to interart aspects of Mazurenko's creative work, both a poetess and an artist.

Key words: *poetry, painting, literature and fine arts interactions, coloring, ekphrasis, Galya Mazurenko.*